

A MAGYAR MINT ÖRÖKSÉGNyelv GENERÁCIÓK KÖZÖTTI TOVÁBBADÁSA KANADÁBAN: A HAMILTONI MAGYAR KÖZÖSSÉG MAKRO-SZOCIOLINGVISZTIKAI VIZSGÁLATA

Huber Máté Imre

Szegedi Tudományegyetem, Szeged, Magyarország

Absztrakt

Jelen tanulmány 37 interjút felhasználó felmérésen alapul, melyek egy kérdőív segítségével készültek a kanadai, Ontario tartománybeli Hamiltonban élő magyarokkal. A magyar nyelv generációk közötti továbbadását, ill. a közösség makro-szociolingvisztikai helyzetét kettős megközelítésből vizsgálom, összehangolva a nyelvkontaktus-elemzés és az örökségnyelv perspektíváját. Megfigyelhető egy általános tendencia a háromgenerációs nyelvcseré irányába, emellett a további eredmények a magán-, ill. a közösségi szférában történő örökségnyelv-használatra vonatkoznak, melyek közül előbbi a magyar nyelv gyakoribb használatával jellemezhető, míg utóbbi esetében a háromgenerációs nyelvcseré jelei egyértelműbbek. A megállapításokból fény derül az egyház, az örökségnyelvi iskola, valamint a telekommunikáció és a multimédia fontosságára a magyar nyelv és kultúra megtartásában.

Kulcsszavak: magyar, Kanada, nyelvkontaktus, örökségnyelv, háromgenerációs nyelvcseré

Bevezetés

Hamilton városa megközelítőleg 500.000 lakossal rendelkezik, és Kanada délnyugati részén, az Ontario-tó nyugati partján, Torontótól mintegy 36 mérföldre délnyugatra fekszik. A 2006-os népszámlálási adatok szerint (Statistics Canada, 2006) 15.155 ember vallotta magát a magyar nemzetiséghez tartozónak ebben a városban, akik közül 5.080 válaszadó esetében ez egyedüli válaszként jelent meg, ami azt jelenti, hogy ők a magyaron kívül nem adtak meg semmilyen egyéb nemzetiségi hovatartozást.

Ezt a közösséget a nyelvkontaktus-elemzés nézőpontjából vizsgálom, és alapvető kérdésként azt tanulmányozom, hogy a közösség makro-szociolingvisztikai helyzete összességében a nyelvmegtartás vagy a nyelvcseré irányába mutat-e.

Fontos továbbá, hogy a szóban forgó tengerentúli magyar közösség által beszélt magyar nyelvváltozatot örökségnyelvi változatként kezeltem, különös figyelmet szentelve annak generációk közötti továbbadásának. Ily módon összehangolva a nyelvkontaktus-elemzés és az örökségnyelv perspektíváját, az empirikus kutatási eredményeket egyfajta kettős lencsén keresztül vizsgálom, ahol a két megközelítés alátámasztja és kiegészíti egymást.

Elméleti háttér

A nyelvkontaktus-elemzés perspektívája

Thomason (2001, 1) definíciója alapján gyakorlatilag bármely olyan szituáció nyelvkontaktus-helyzetnek tekinthető, amelyben egynél több nyelvet használnak ugyanabban az időben és ugyanabban a helyen. Ahogy maga a meghatározás is viszonylag tág, a nyelvkontaktus-helyzetek létrejötte is rendkívül sokféle módon történhet (Thomason 2001, 15-21), a kanadai magyar közösség esetében azonban mindenképp a bevándorlás nevezhető meg a kontaktushelyzet létrejöttének okaként.

Ebből következik, hogy az így kialakuló kontaktushelyzet instabilnak tekinthető, hisz a bevándorló közösségek esetében rendszerint a többségi nyelv erőteljesen domináns, míg az emigráns nyelv alárendelt szerepet tölt be, ami pedig azt jelenti, hogy előbb vagy utóbb nyelvcsere fog végbemenni a közösségben (Thomason 2001, 23).

Ezt a megállapítást pontosítja többek között Thompson (1974, 7; idézi Paulston 1981, 474), rávilágítva arra az észak-amerikai bevándorló közösségek esetében tipikusnak mondható tendenciára, miszerint a nyelvcsere általában három generáció alatt zajlik le, egy az emigráns nyelven egynyelvű első generációval indítva, melyet egy kétnyelvű második generáció követ, míg végül a harmadik generáció már legtöbbször csak a többségi nyelvet beszéli.

További fontos kiegészítést ad a modellhez Chevalier (2004, 3), aki megállapítja, hogy a nyelvcsere folyamata során először az emelkedett regiszterekből tűnik el az emigráns nyelv, majd fokozatosan halad tovább a folyamat a regiszterek skáláján lefelé.

Ennek alapján esetünkben előfeltevésként fogalmazható meg, hogy valószínűleg folyamatban van a háromgenerációs nyelvcsere a hamiltoni magyar közösségben, továbbá az emelkedett funkciókban bizonyára erőteljesebben érezhető a hatása, mint a nyelvhasználat hétköznapi szinterein.

Az örökségnyelv perspektívája

Kelleher (2008, 3) megfogalmazását alapul véve gyakorlatilag bármely olyan nyelv örökségnyelvnek tekinthető, amely az adott szociokulturális kontextusban nem a domináns nyelv szerepét tölti be. Fontos azonban az örökségnyelveket fogalmi szinten elkülöníteni a kisebbségi nyelvektől (utóbbi elnevezés negatív konnotációi miatt), ill. az idegen nyelvektől is, hisz – még ha a beszélők nem is rendelkeznek anyanyelvi szintű kompetenciákkal az adott nyelven – az örökségnyelvhez mindenképpen szoros identitásbeli, történeti és érzelmi kötődés fűzi beszélőit (Kelleher 2008, 3).

Campbell és Christian (2003, 1) megállapítása szerint az örökségnyelveknél a nyelvmegtartás folyamatának kulcstényezője a nyelv generációk közötti továbbadása, melyben a két legfontosabb tényező a családi szintér és az örökségnyelvi iskola. A generációk közötti továbbadás megléte vagy hiánya dönti el, hogy az adott örökségnyelvi beszélőközösségben (ahol a bevándorló-utánpótlás csekély) nyelvmegtartás vagy nyelvcsere zajlik-e le, így a fenti két tényezőnek minden bizonnyal nagy

jelentősége lesz a hamiltoni magyarság nyelvmegtartásában is. Campbell és Christian (2003, 1) ezen megállapítása azért is fontos, mert rajta keresztül kapcsolat teremthető az örökségnyelv és a nyelvkontaktus perspektívája között – a nyelvmegtartás, ill. nyelvcseré kérdéskörét örökségnyelvi kontextusba ágyazva.

A kanadai magyarság

Egy kanadai magyar közösség tárgyalásakor elengedhetetlen, hogy röviden említést tegyünk a kanadai magyarság történetéről. Dreisziger (1981, 61) arról tájékoztat, hogy a magyar bevándorlás Kanadába négy nagy hullám köré csoportosulva ment végbe, úgymint (1) a 19. század vége valamint a 20. század első két évtizede, (2) a két világháború közötti időszak, (3) az 1940-es és '50-es évek háború utáni hulláma, ill. (4) az 1956-os forradalmat követő két év.

Módszer

A tanulmány alapjául olyan empirikus adatgyűjtés szolgált, amely összekapcsolta egymással a kérdőív és a szociolingvisztikai interjú módszerét. Ez úgy valósult meg, hogy a kérdőívet (amely az eredeti SHOH-kérdőívnek egy módosított változata⁹⁰) nem egyszerűen kitölttettem az adatközlőkkel, hanem magam olvastam fel nekik, lejegyezve válaszaikat és digitálisan rögzítve is a beszélgetéseket. Ez lehetővé tette, hogy az adatközlők szabadon kommentálják a feltett kérdéseket, ill. hogy viszonylag szabad beszélgetés alakuljon ki a témáról úgy, hogy az minden részletében visszahallgatható legyen.

37 adatközlővel végeztem el a kutatást, akik közül 21 nő volt és 16 férfi, ill. 26 elsőgenerációs bevándorló szemben 11 második generációs beszélővel. Ez viszonylag jól tükrözi a közösség valódi összetételét is, lehetővé téve a megbízható adatelemzést akár (ahol releváns) generációk közötti összehasonlításban is.

Eredmények

A következőkben vizsgálatom eredményeit mutatom be három kiemelt témában, úgymint a közösségi és a privát színterek nyelvhasználata, valamint a magyar nyelv jelenléte a telekommunikációban és a multimédiában a szóban forgó közösség életében – végig a fent megfogalmazott kutatási kérdésre és előfeltevésekre koncentrálva.

Nyelvhasználat a közösségi színtereken

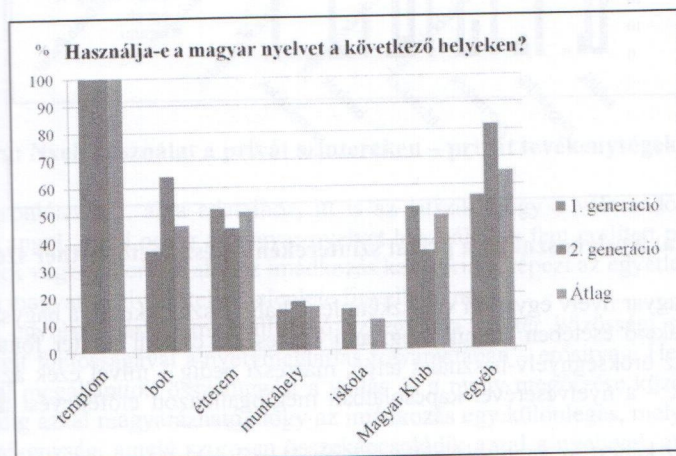
A közösségi színterek nyelvhasználatával kapcsolatban a kérdőív itt elemzésre kerülő kérdése az volt, hogy használják-e a válaszadók a magyar nyelvet közösségi

⁹⁰ Az eredeti SHOH-kérdőívet a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyar közösségek szociolingvisztikai vizsgálatára alkották meg, a Sociolinguistics of Hungarian Outside Hungary (SHOH) projekt részeként (vö. Kontra 2005, 29-31). Ezt a kérdőívet a jelen kutatás céljából néhány részletében módosítottam, ill. kiegészítettem, megfelelővé téve azt az angol-magyar kontaktushelyzet sajátosságainak vizsgálatára.

színtereken, mint templomban, boltban, étteremben, munkahelyen, iskolában, magyar klubban, stb. (vö. 1. ábra).

Ami az ábrán első ránézésre is rögtön feltűnik, az a templom (pontosabban az egyházi színtér) kiemelkedő szerepe. Látható, hogy minden egyes válaszadó használja a magyar nyelvet ezen a színtéren, ami azért is érdekes, mert nem mindegyikük vallotta magát bármilyen (magyar) felekezethez tartozónak, és ez azt feltételezi, hogy az egyházi színtér szerepe messze túlmutat a vallási kontextuson, és fontos szerepet tölt be a nyelv megtartásában, továbbá a kultúra és az identitás megőrzésében is.

Ez arra a tendenciára világít rá, amelyet kanadai viszonylatban már többször leírtak, különösen a québec-i francia nyelvváltozat kapcsán, miszerint a vallás, a hit fontos szereppel bír a nyelv megőrzésében – csakúgy, mint a nyelv a vallásában (vö. Heller 1994, 8-9).

1. ábra: Nyelvhasználat a közösségi színtereken

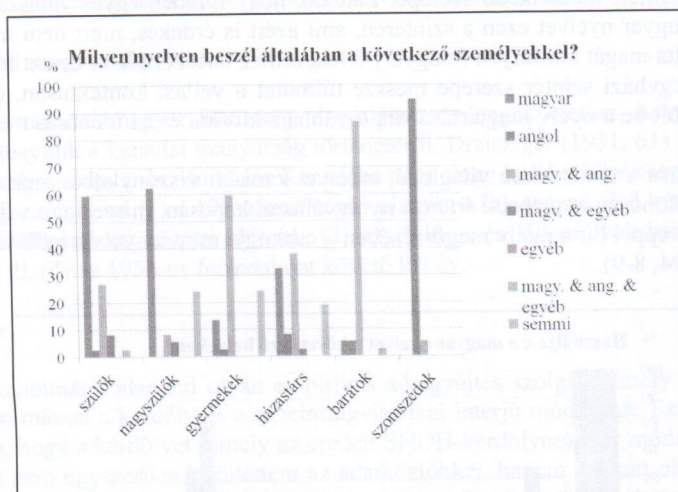
Szemben az egyházi színtér kiemelkedő fontosságával, a magyar klub szerepe kevésbé fontos, mint azt várnánk. Jelentősége láthatólag generációról generációra csökken – a színtérnek erre az erodálódására már Polgár (2001, 19-20) is felhívta a figyelmet az USA-beli Toledo (Ohio állam) magyar közössége esetében.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a közösségi színtereken a nyelvcsere jelen dominálnak, bár ez semmiképp nem abszolút tendencia, hisz találunk rá ellenpéldákat is (vö. 1. ábra).

Nyelvhasználat a privát színtereken

A közösségi színterekkel összehasonlítva a privát színtereken jóval erősebb a magyar jelenlét, ami megfelel a Chevalier (2004, 3) alapján megfogalmazott előfeltevésnek, mely szerint a nyelvcsere az emelkedettebb funkciókat érinti először a leglátványosabban.

Ahogy az a 2. ábrán is látszik, a legtöbb esetben mindkét nyelv jelen van ezen a szintereken, legyen szó bár a szülőkkal, nagyszülőkkal, gyermekekkel, házastárssal vagy barátokkal való kommunikációról.

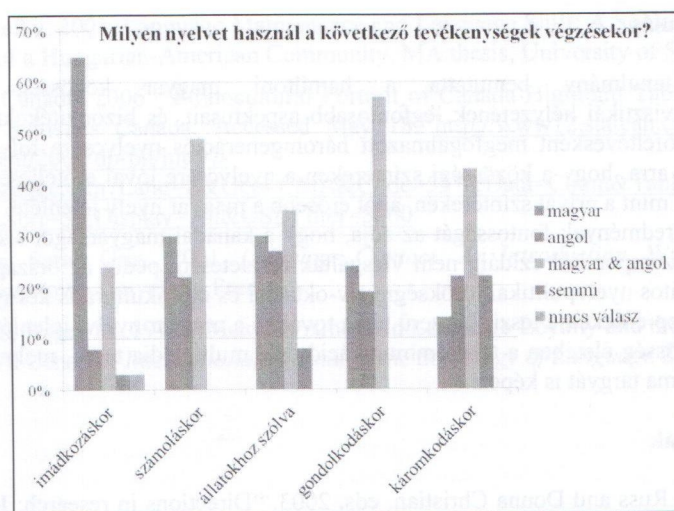

2. ábra: Nyelvhasználat a privát szintereken – beszélgetőpartner szerint

A magyar nyelv egyedüli válaszként leginkább a szülőkkal és a nagyszülőkkal való interakció esetében jelenik meg, ami egyrészt a családi szintér fontosságát mutat rá az örökségnyelv-használat terén, másrészt pedig – mivel ezek az idősebb generációk – a nyelvcserevel kapcsolatban megfogalmazott előfeltevést támasztja alá.

Ehhez képest az angol kizárólagos használata leginkább a szomszédokkal jellemző, ami pedig a magyar közösség földrajzi értelemben vett szétszóródottságával magyarázható, hisz a 20. század közepe óta rendkívül erőteljes szuburbanizációs folyamat zajlott le a hamiltoni magyarság körében, melynek eredményeként ma már rendkívül ritka az, hogy egy magyar családnak egy másik magyar család legyen a szomszédja (vö. Fenyvesi 2005, 276 az amerikai magyarság viszonylatában).

Szintén a privát szinterekhez tartoznak olyan privát tevékenységek, mint az imádkozás, a számolás, az állatok megszólítása, a gondolkodás vagy a káromkodás. A 3. ábrán arra vonatkozóan találunk adatokat, hogy e tevékenységek végzésekor milyen nyelvet használnak a kutatás résztvevői.

3. ábra: Nyelvhasználat a privát színtereken – privát tevékenységek szerint

Hasonlóan a 2. ábra adataihoz, itt is az látszik, hogy a válaszadók döntően mind az angol, mind pedig a magyar nyelvet használják a fent említett privát tevékenységek végzésekor. Ez alól az imádkozás kategóriája képezi az egyetlen kivételt, ahol is a magyar nyelv erőteljes jelenléte figyelhető meg.

Ez egyrészt párhuzamba állítható az egyházi színtér közösségi színtereken megfigyelt fontosságával a nyelvmegtartás folyamatában – erősítve a Heller (1994, 8-9) által megállapított összefüggést a vallás és a nyelv megőrzése között –, másrészt pedig azzal magyarázható, hogy az imádkozás egy különleges, mélyen gyökerező tevékenység, amely szorosan összekapcsolódik azzal a nyelvvel, amelyen azt először megtanultuk – mint ahogy ezt adatközlőim az interjúk során többször meg is említették.

A magyar nyelv a telekommunikációban és a multimédiában

A közösségi és a privát színterek nyelvhasználatának vizsgálata után fontosnak tartom megemlíteni, hogy a hamiltoni magyar közösség életében milyen szerepet tölt be a magyar nyelv a telekommunikáció és a multimédia területein.

Eredményeim alapján elmondható, hogy a magyar nyelv nagyon erősen jelen van a szóban forgó „új” szférákban, legyen szó magyar rádió- vagy televízióműsorokról (akár Magyarországról, akár a közeli Torontóból vagy Tilsonburg-ból sugározva), különféle témájú magyar weboldalak látogatásáról (a magyar történelemtől a politikán át a hagyományos ételreceptekig), vagy akár a különböző közösségi oldalak és chat-felületek használatáról – ezekre a lehetőségekre kérdeztem ugyanis rá az interjúkban. Érdekességként emelhető ki, hogy adataim tanúsága szerint a mobiltelefon-használat terén nem jellemző a magyar nyelv jelenléte.

Összefoglalás

A tanulmány bemutatta a hamiltoni magyar közösség makroszociolingvisztikai helyzetének legfontosabb aspektusait, és bizonyítékokkal szolgált az előfeltevésként megfogalmazott háromgenerációs nyelvcsere folyamatára, rámutatva arra, hogy a közösségi szintereken a nyelvcsere jóval erőteljesebben érzékelhető, mint a privát szintereken, ahol erősebb a magyar nyelv jelenléte.

Az eredmények fontosságát az adja, hogy a kanadai magyarságot szociolingvisztikai szempontból ezidáig nem vizsgálták részletesen, pedig az országban jellemző sajátos nyelvpolitikai, örökségnyelv-oktatási és multikulturális környezet ezt mindenképp érdekessé teszi. Újszerű téma továbbá a magyar nyelvi jelenlét vizsgálata a közösség életében a telekommunikáció és a multimédia terén, mely jövőbeli kutatási téma tárgyát is képezi.

Referenciák

- Campbell, Russ and Donna Christian, eds. 2003. "Directions in research: Intergenerational transmission of heritage languages." *Heritage Language Journal* no. 1: <http://www.heritagelanguages.org/ViewPaper.aspx?ID=MyklWeHpFUyBRak3njnnng%3d%3d>.
- Chevalier, Joan F. 2004. "Heritage Language Literacy: Theory and Practice." *Heritage Language Journal* no. 2: <http://www.heritagelanguages.org/ViewPaper.aspx?ID=tVeVrcxDmQYf6UPO%2bHa6Qg%3d%3d>.
- Dreisziger, Nándor F. 1981. "Immigrant Lives and Lifestyles in Canada, 1924-1939." *Canadian-American Review of Hungarian Studies* 8: 61-83.
- Fenyvesi, Anna. 2005. "Hungarian in the United States." In: Fenyvesi, Anna, ed. *Hungarian language contact outside Hungary: Studies on Hungarian as a minority language*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 265-318.
- Heller, Monica. 2003. *Crosswords: Language, Education and Ethnicity in French Ontario*. The Hague: Mouton de Gruyter.
- Kelleher, Ann. 2008. "What is a Heritage Language?" In: Peyton, Joy Kreeft, ed. *Frequently Asked Questions About Heritage Languages in the United States, Volume 1*. Washington DC: Center for Applied Linguistics, 3-4.
- Kontra, Miklós. 2005. "Contextualizing the Sociolinguistics of Hungarian Outside Hungary Project." In: Fenyvesi, Anna, ed. *Hungarian Language Contact Outside Hungary: Studies on Hungarian as a Minority Language*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 29-46.
- Paulston, Christina Bratt. 1981. "Bilingualism and Education." In: Ferguson, Charles and Shirley Brice Heath, eds. *Language in the USA*. Cambridge: Cambridge University Press, 469-485.

Polgár, Etelka. 2001. Language Maintenance and Language Shift: A Sociolinguistic Analysis of a Hungarian-American Community. MA thesis, University of Szeged.

Statistics Canada. 2006. "Ethnocultural Portrait of Canada Highlight Tables, 2006 Census." Statistics Canada. Accessed May 18. <http://www12.statcan.ca/census-reensement/2006/dp-pd/hlt/97-502/pages/page.cfm?Lang=E&Geo=CMA&Code=537&Data=Count&Table=2&StatRec=1&Sort=3&Display=All&CSDFilter=5000>.

Thomason, Sarah Grey. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Washington D.C.: Georgetown University Press.

Thompson, Roger M. 1974. "Mexican American Language Loyalty and the Validity of the 1970 Census." *International Journal of the Sociology of Language* 2: 6-18.